

Gömlek Cebinizdeki Orkestra

Mızıka

BİR TROMPETTEN hatta, son derece popüler bir çalgı olan gitardan ilk denemelerde düzgün sesler elde etmek olanaksız. Temiz notalar çalmak bir yana, trompetten herhangi bir ses çıkarmak için bile günlerce uğraşmak gerekebiliyor. Akla geliveren müzik aletlerini kabaca bir tarayınca, iki üç tanesi hariç, hiç birine ilk birkaç dakikada ısınmanın olası olmadığı fark ediliyor. Beş yaşındaki bir çocuğun bile hemen melodiler çalmaya girişebileceği nadir birkaç müzik aletinden biri, mızıka. Düşük fiyatı ve yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda, küçük yaştaki bir çocuğun özgürce kurcalayabileceği tek müzik aleti belki de bu. Mızıka, işportada satılan, Çin malı, ucuz modellerden müzik mağazalarında satılan pahalı, profesyonel modellere uzanan geniş bir fiyat ve performans çeşitliliği sergiliyor.

Bugünkü haliyle mızıka veya diğer adıyla ağız armonikasının öyküsü 1821 yılında başlıyor. Bu tarihte, o sıralarda 16 yaşında olan Christian Friedrich Buschmann, yeni icat ettiği mızıka için ilk kayıtlı Avrupa patentini

Tüm müzik aletlerinin olduğu gibi mızıkanın da seri üretimi hala zanaatkarlığın izlerini taşıyor. Kamışlarının iki ucu küçük bir eyleyle inceltilerek akort edilen mızıkanın üretimi iyi bir müzik kulağı ve üstün el becerileri gerektiriyor.

almış. Kromatik diziyeye sahip bu ilk mızıka "aura" adıyla tanınıyor-muş. Mızıkanın, bir zamanlar yaygın olan diğer adlarının arasında "cep piyanosu", "Fransız arpi" ve "Mississippi saksafonu" da yer alıyor. Avuç içine sığabilirken, 21 notası olan, klavyeli çalgılara özgü teknikleri taklit edebilen ve notanın istenildiği kadar uzatılmasına izin veren bu yeni tasarım oldukça sükselmiş.

Mızıka, taksonomik bakımdan, "serbest kamışlılar" adı verilen geniş bir ailenin içinde yer alıyor. Serbest kamışlılar, hava geçişiyle ses üreten müzik aletlerinin sınıflandırıldığı, "aerofonlar" veya "nefesliler" adı verilen çalgı "cinsinin" alt grubu. Serbest

kamışlılar, ağızla üflenenler, elle köriklenenler ve pedallılar şeklinde üçe ayırmak olanaklı. Biyolojik taksonomiler, var olan sınırlı sayıda türün kolayca tanımlanabilir yargularla sınıflandırılmasıdır. Ancak, iş müzik aletlerini sınıflandırmaya gelince, sınırları insanın hayal gücü ve yaratıcılığı dışında hiçbir etmence daraltılmayan çalgı türlerini bir soy ağacına oturtmak güçleşiyor. Tartışmaya açık olsa da, mızıkayı, ağızla üflenen serbest kamışlıların, hem nefes verilirken, hem alınırken ses çıkararlarının, dudakla kontrol edilenlerinin oluşturduğu bir alt gruba yerleştirebiliriz.

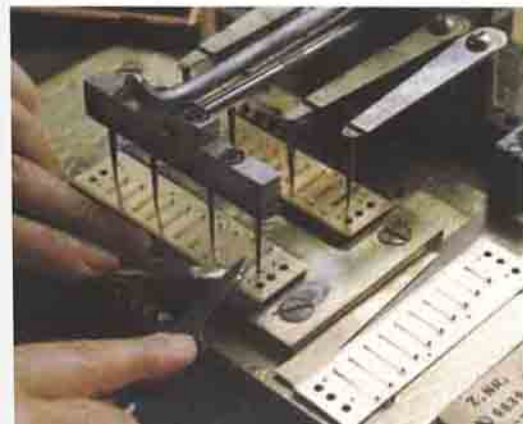
Bilinen en basit yapılı serbest kamışlılar, ağız arpi, yahudi arpi veya ağız tamburası adıyla tanınan çalgı. Bu çalgı, tek bir metal kamış ve bunu çevreleyen basit bir metal çerçeveden

ibaret. Ağız arpi, çerçevesi dişlerin arasına yerleştirilip, kamışın serbest ucu tırnak ile çekilerek çalınıyor. Bulunan en eski örneği, 1619 yılına aitken, geçmişinin çok daha eskilere dayandığı öne sürülüyor. Bilinen en eski

serbest kamışlılardan biri, Çinlilerin kullandığı, en azından, M.Ö. 479 yılında ölen Konfiçyus'un zamanından beri kullandığı şeng. Şeng, bir hazneye bağlı birkaç bambu kamışından oluşuyor. 13, 17, 19 veya 24 kamışlı olabilen bu çalgı, varlığını fazlaca değişmeden günümüze kadar sürdürmüştür. Serbest kamışlıların en ünlüsü ise, kuşkusuz ki akordiyon. Körüğü ve klavyesi elle kontrol edilen bu çalgı, klavyeli tek serbest kamışlı değil. Kilise orglarını andıran, dev serbest kamışlılar da var.

Buschman'ın ilk tasarımını izleyen bir kaç yıl içinde, Almanya ve Avusturya'daki pek çok müzikaleti yapımcısı mızıka üzerinde çalışmaya başlamış. Joseph Richter adlı bir yapımcı, mızıkaya bugünkü şeklini kazandırmış. Deliklerin, ikişer kamış içeren

Serbest kamışlıların bilinen en eski örneklerinden şengin geçmişi M.Ö. 5. yüzyıla kadar uzanıyor. Şeng, tek hazneye bağlı bambu uzantıların içindeki kamışlarıyla, serbest kamışlılar ailesinin antik üyelerinin mızıkaya en yakın olanı kabul edilebilir.

çiftler halinde sıralandığı bu tasarımda dillerin bir kısmı nefes verirken, bir kısmı nefes alırken titreşiyordu.

1857 yılında, başrol oyuncusu, Matthias Hohner, sahnedeki yerini almış. Hohner, mızıka üretimini o denli ciddiye almış ki, mucidi, kendisi olmasa da, adı mızıka ile anılan ilk isim haline gelmiş. Trossingen'in Württemberg köyünde saat yapımıyla uğraşan, 21 yaşındaki Hohner, yıl 1850'lerin ortalarına geldiğinde, saat yapımının gelecek vaat etmediğinde karar kılmış. Devir, yüksek teknoloji devriydi ve o yıllarda Trossingen'de yüksek teknoloji demek Cristian Messner'in yakınlardaki bir ahırda, elde ürettiği mızıkalara demektir. Mızıka üretimi ciddi biçimde aklına yatan Hohner, hemen Messner'in yanında çalışmaya başlamış ve mızıka üretimini incelemelerini beynine kaydetmiş. Bağımsız çalışmaya 1857

yılında, mutfağında tek başına ürettiği 650 çalgıyla başlayan Hohner, kısa zamanda atölye kurup, hemen ardından fabrikada toplu üretime geçmiş. 1913 yılında, çalıştırdığı 3000 kişiyle, 10 milyon mızıka üretmiş. 1920'lerde ise yıllık üretimini 25 milyona ulaştırmayı başarmış.

Büyük bir patlama yaşayan mızıka tasarımı Hohner'e ait değildi. Hatta, ilk patenti alan Buschmann'ın da mızıka ilk kez akıl ettiği söylenemez. Mızıka gözlenen teknik ilkelere eski ağız arplarında ve Çinlilerin "şeng"lerinde de rastlamak olası.

Hohner bu basit prensiplere pek bir şey katmamıştı. Onun yaptığı, tasarımı rafine etmek ve seri üretime uygun hale getirmek olmuştu.

Hızla kendini sevdiiren mızıkanın, Avrupa'nın sınırlarına hapsolmesi beklenemezdi. 1880'de Amerika, Hohner'in en iyi müşterilerinden birisi oluverdi. Hohner, Amerika'dan gelen siparişleri yetiştirmekte güçlük çekiyordu. Varoşlardaki halkın inşa ettiği yeni kültürün yabana atılmayacak bir unsuru da mızıka kaydı. Keman, banjo, piyano gibi çalgılar, daha sonraları, insanların yeterince paraları ve çalgılarını koyacak yerleri olduğunda gelecekti. Doğrulmaya başlayan blues akımı, saksafon veya trompet almaya parası yetmeyen çoğunluk için, mızıka demektir. Mızıka bir çırpıda Amerikan popüler kültürünü fethetti ve bir daha bırakmadı. Tarih, mızıka ile ilgili muzip öykülerle dolu. Belki de en ilginç, astronot Wally Schirra'nın 1965'deki Gemini VI uzay aracı uçuşunda gizlice yanına aldığı küçük bir Hohner'i götürüşüdür.

Mızıkanın tarihçesine keyifli satırlar yazan bir başka muzip ise, ünlü mızıka virtüözü Larry Adler. Adler, bir senfoni orkestrasının yanında solo mızıka çalan ilk insan. Bu ilk konseri, 1939 yılında Sidney senfoni orkestrasıyla beraber vermiş ve Vivaldi'nin La Minör Keman Konçertosu'nu çalmış. Adler'in Detroit Senfoni orkestrasını, şefi çileden çıkararak da olsa mızıkasına göre akort ettirşi de dillere destan. Ne de olsa, üretimi sırasında, bir defalığına akort edilen bir mızıkanın akorduyla öyle ayaküstü oynamak olanaksız...

Bugünün Trossingen'inde de temel sektör, mızıka yapımı. Hohner fabrikasında sadece 600 kişi çalışıyor. Ancak yıllık üretim iki milyon çalgı civarında. Fabrikada Trossingen'li kadınlar bıkip usanmadan, küçük eğelleriyle mızıka akort ediyorlar. Söylentiye bakılırsa, onca kuşaktan sonra, doğru akort yeteneği Trossingen halkının genlerine işlemiş.

Üretilen modellerin, 1800'lerde üretilenlerden temelde bir farkı yok. Gövde, ağaç, plastik veya metale açılmış kanallardan oluşuyor. Bu kanalların alt uçlarına sesi çıkaran kamışlar konuyor. Kamışlar fabrikada bir defalığına akort ediliyor. Kamışın serbest ucu eğelendiğinde frekans yükselirken, alt ucu eğelendiğinde frekans artıyor. Mızıka iki yandan, kalkan biçimli metal levhalarla destekleniyor. Üflerken, kanallardan geçen hava kamışları titretiliyor ve melodi elde ediliyor. En ucuzundan en pahalısına tüm mızıkalarda ortak yapısı olan bu tasarım sonsuza kadar değişmeyecek, ve mızıka özellikle gençlerin yeğlediği ucuz, ama büyüleyici bir çalgı olarak kalacak gibi görünüyor.

Özgür Kurtuluş

Serbest Kamışlıların Fiziği

Herkes, günlük yaşam deneyimlerinden, nefesle ses elde etmenin iki temel yolu olduğunu öğrenmiştir. Bunlardan ilki, bir şişenin ağzına yandan üfleme, diğeri ise tek veya çift gergin kağıdın kenarına üfleme. Kenarına üflediğimiz kağıt, basit bir serbest kamışlı çalgı olarak tanımlanabilir. Peki, bu çalgı nasıl çalışıyor? Bir bıçağın keskin kenarına dik biçimde üflediğimizde hava basit biçimde ikiye ayrılarak yanlardan akıp gitmez. Oldukça karmaşık "türbülans" motifleri oluşur. Havanın bu tavrı, yüzeyi iki tarafa yalpalamaya zorlar. Bunun iyi bir diğeri örneği de direğe çekilmiş bir bayraktır. Rüzgar ne

kadar homojen eserse esin, bayrak dalgalanır. Bir serbest kamışlıya üflediğimizde, çalgının kamışı bir saniyeden kısa bir süre için, kaotik biçimde titreşir. Hemen sonra, kamış yapıldığı malzemenin ve oranlarının belirlediği öz frekansında titreşmeye başlar ve sabit bir ses çıkarır. Serbest kamışlıların, özeide mızıkanın, bugün kullanılan en basit örneği, gitar çalanların yakından tanıdığı la düdüğüdür. La düdüğü, boru biçimli bir üfleme kanalı, ve öz frekansla sesine denk gelen bir metal kamıştan oluşuyor. La düdüğü, pek çok telli çalgının akortunda referans alınır. Mızıka, bu basit çalgının farklı notalara akort edilmiş pek çok benzerinin yan yana dizilmiş hali olarak düşünebiliriz.

Kaynaklar:
Chelminski, R., "Harmonicas are Hooty, Wheezy, Twangy and Tooty", *Smithsonian*, Aralık 1995.
Johnston, Ian., *Measured Tones*, 1994.
Hohner, <http://www.hohnerusa.com>
Harmonium, <http://203.59.1.11/diarmuid/harmonium/>